

Kihívás a közoktatásban: a középiskolák közötti átjárhatóság jogi szabályozása

A középfokú oktatás az utóbbi évtizedekben teljesen átalakult. Az oktatásügynek válaszolnia kellett a társadalom és a gazdaság növekvő tudásigényére. Ennek az lett a következménye, hogy nőtt a középiskolába lépők száma, és több lett a kötelezően elvégzendő tanévek száma. Az így kialakult expanzió megváltoztatta a középiskola jellegét. Korábban felsőfokú tanulmányokra felkészítő intézményt jelentett a középfokú oktatás felső szakasza, ahol a lemorzsolódás szelektív, homogenizáló szűrőként működött. Ezzel szemben mára a középiskolai végzettség megszerzése a munkaerőpiac alapkövetelményévé vált. A sikertelenség, az esetleges lemorzsolódás, vagy a megfelelő tudás elsajátítása nélküli továbbhaladás az egyéni életpályák alakulásában és a munkaerőpiacon problémákat eredményez (Nagy, 2008). Az oktatás feltételrendszerének javítása és a képzésben résztvevők gondolkodásának átalakulása – rugalmas iskolaváltás, nyitottság a változások irányába – hatékonyabbá teheti az adott iskolarendszert.

Hazánkban az utóbbi 20 évben különösen kiéleződtek a szociális különbségek, amelyek a bejárt tanulói utakban is visszatükröződnek. A tanulók a szociális környezetükből magukkal hozott differenciákat egy átjárható iskolai rendszerben kiegyenlíthetik, és esélyt kaphatnak arra, hogy megálmodott életcéljukat megvalósíthassák. Az oktatási rendszerek közötti átjárhatóság az európai közösségi oktatáspolitikai egyik legrégebbi célja, amit már a római szerződés is megfogalmazott (EGK-szerződés, 57. cikkely).¹ A tanulmányban németországi példák alapján vizsgálom a középiskolai szerkezetet és a különböző iskolatípusok közötti váltás lehetőségét, és összehasonlításokat teszek a magyarországi lehetőségekre vonatkozóan. A téma a neveléstudományi kutatásokban az összehasonlító pedagógiai megközelítést igényli, amely nemzetközi összehasonlítások alapján von le következtetéseket az egyes országok vagy régiók oktatási rendszerének alakulásáról (Kárpáti, 2002). Ezen belül a szisztematikus megközelítési módot alkalmazom, az oktatási rendszer egyik részproblémájára – átjárhatóság- koncentrált eljárást, a jogi szabályozás tükrében. Az összehasonlító vizsgálat Németország két tartományára (Sachsen és Bayern), valamint Magyarországra irányul.

Az átjárhatóság fogalma az oktatásügyben

Az átjárhatóság fogalma az említett EKG- szerződés értelmében a végzettségek és szakképesítések kölcsönös elismerését jelenti. Az átjárhatóság fogalmát a publikációban adott oktatási rendszeren belül értem: az oktatási rendszerek átjárhatósága a tanulók, iskolák, programok és képzési szintek közötti mozgás lehetőségét jelenti, ami megmutatja, hogy milyen módon lehet átjutni az egyik intézményből a másik intézménybe, egyik iskolatípusból a másik iskolatípusba. Az oktatási rendszerben való mozgás egyik legfontosabb trendje az egyéni igények szerinti továbbhaladás, programválasztás.

Az átjárhatóságnak az iskolaváltásnál van nagy jelentősége. Ez az oktatási rendszerekkel szemben azt az igényt veti fel, hogy a közös oktatási szakaszt követően – ez többnyire az alsó középfokú oktatás szakasza – a programok rövid, egy-két éves kurzusokból épüljenek fel, illetve az ennél hosszabbak esetén a program lezárása előtt is lehessen mozogni. Az átjárhatóság azokban a rendszerekben érvényesül, ahol jelentős időbeli veszteség nélkül lehet programot váltani.

A középfokú oktatás keretein belül az átjárhatóság fogalmát két egymástól kissé eltérő kifejezésre kell bontanunk. A német szakirodalom szerint különbséget kell tenni az átmenet, átjárás (Übergang) és az iskolaváltás (Schulwechsel) fogalma között. Átmenetnek nevezik az alacsonyabb iskolafokozatból a magasabb iskolafokozatba való lépést, például az elemi oktatásból (Grundschule) az alsó középfokba (Gymnasium vagy Mittelschule, Realschule, esetleg Gesamtschule) való lépést, vagy az általános képzés befejezését követően (ez a 10. osztály elvégzését jelenti valamelyik iskolatípusban) a szakképzésbe történő átlépést.

Ezzel szemben az iskolaváltás (Schulwechsel) a tanulmányok során bekövetkező – esetenként kényszerű – változást jelez, ami iskolatípus-váltás formájában jut kifejezésre.² Elemi szint után az alsó középfok szintjére jutást iskolai átmenetnek (Übergang) tekintik, ez a folyamat minden tanulót érint. Elért tanulmányi eredményeik alapján kapnak az általános iskolától ajánlást arra vonatkozóan, hogy a következő évfolyamtól melyik iskolatípus látogatása javasolt számukra. Amennyiben kiderül az elkövetkező évfolyamokon, hogy a tanuló nem a számára megfelelő iskolatípust látogatja, akkor élhet a tanuló az iskolaváltás (Schulwechsel) lehetőségével. Az iskolaváltást több tényező ösztönözheti. Tanulmányi előmenetellel összefüggő tényezők: szorgalom változásai, képességek és készségek elhibázott megítélése, vagy eltérő továbbtanulási szándék körvonalazódása. Személyes okok: családi viszonyokban bekövetkezett változások, magatartási problémák, szocializációs nehézségek, problémás kapcsolat kialakulása bizonyos tanárokkal, ami a tanulmányi előmenetelre is rányomja bélyegét. Az iskolaváltás érinthet egy tanulót pozitívan, vagy negatívan, annak megfelelően, hogy magasabb képzettséget biztosító iskolatípusba lép-e be, illetőleg a képességei és készségei kibontakoztatása szempontjából jobban megfelelő iskolatípust választ-e, valamint az új iskolában sikerélmények vagy kudarcok érik-e.

A német szakirodalomban is előfordul, hogy nem tesznek különbséget az iskolai átmenet és az iskolaváltás között, hanem az iskolák közötti átjárhatóság esetén egyszerűen átmenetről (Übergang) beszélnek. A vertikális átjárhatóság felfelé történő átjárhatóság, az iskolai pályafutásban felemelkedést tesz lehetővé. A képzési utaknak tantervileg és időben egymásra kell épülniük. A vertikális átjárhatóság nem csak az általánosan képző intézményekre, hanem a szakképzésre is jellemző. Horizontális átjárhatóságról az egymással párhuzamosan futó képzések esetén beszélhetünk. Természetesen tantervi feltétele is van a csatlakozási lehetőségnek (Liegmann, 2008).

Az iskolai átmenet (Übergang) történhet az iskolarendszerben vertikálisan és horizontálisan, tehát valamilyen megszerzett végzettség, befejezett iskolatípus után a tanuló átmege, átlép az eddigiekre épülő, következő iskolafokozatba (elemi oktatásból a középfok szintjére vagy általánosan képző középiskolából a szakképzésbe). Az iskolaváltás is

történhet horizontálisan és vertikálisan. A magasabb képzettséget biztosító iskolatípusba történő váltás általában vertikális irányú. Az általánosan képző iskolatípusok között, a magasabb végzettséget biztosító intézménybe irányuló mozgás esetén előfordul, hogy a váltás évisméltással jár, az új iskolatípusba hozott hátrányok ledolgozása érdekében.

A jogi szabályozás

Az oktatási rendszerben, mint minden társadalmi rendszerben jelentős szabályozó szerepet játszik a jog. Az oktatásügyi szabályozás lehet olyan, hogy tágítja az egyén döntési és választási lehetőségeit, de lehet olyan is, hogy szűkíti azokat (Halász, 2001). Merev, szoros jogi szabályozással és, ha ehhez erős végrehajtói kontroll is társul, minimálisra lehet tenni az egyéni döntések, választási lehetőségek szerepét. Az egyéni döntések szabadságának korlátozását társadalmi célok indokolhatják, mint például az esélyegyenlőség biztosítása, vagy az eredményesség garantálása. Az iskolák közötti átjárhatóság szabályozásában a jog előnye, hogy kiszámítható, ugyanakkor hátránya, hogy az általános jelleg miatt kevésbé van lehetőség egyedi esetek mérlegelésére: a jog által előírt bekerülési feltételek teljesítésének a hiányában akkor sem lehet valakit felvenni egy adott intézménytípusba, ha az adott tanuló minden szempontból alkalmas lenne erre, és az iskola legszívesebben befogadná a jelentkezőt.

A vizsgált téma megköveteli a vonatkozó jogszabályok analízisét is. Az elemzés során a nevelésügyi jogszabályok nemzeti karakterének a figyelembe vétele elengedhetetlen. A magyarországi viszonyok elemzéséhez felhasználtam Magyarország Alaptörvényét, az 1993. évi LXXIX. közoktatási törvényt, a 2011-es Köznevelési törvényt, valamint a 2012-es Nemzeti Alaptantervet. A Német Szövetségi Köztársaság vonatkozásában az országos szintű jogszabáylelemzéstől haladtam a tartományi szintű jogszabályok felé: az alkotmányban biztosított művelődéssel kapcsolatos alapjogoktól, a kultuszminiszteri konferencia határozatainak (Beschlüsse der Kultusministerkonferenz) át a tartományi jogszabályokig (Schulordnungen). Tartományi szinten első lépésben az iskolai átmenetre vonatkozó szabályozást, ajánlásokat tekintettem át. Ezt követően az alsó középfok szintjén elhelyezkedő iskolatípusokra vonatkozó rendelkezéseket vizsgáltam meg, hogy milyen feltételekkel lehetséges alsó középszinten és felső középszinten iskolatípust váltani.

Az átjárhatóság szabályozása Németországban

Az iskolák közötti átjárhatóság kritériumait állami és tartományi szinten egyaránt szabályozzák Németországban. Az állami szabályozás részei a Német Szövetségi Köztársaság alkotmányában biztosított művelődéssel kapcsolatos jogok, valamint az oktatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos rendelkezések.³ Emellett általános érvényű alapelveket közvetítenek a kultuszminiszteri konferencia⁴ határozatai. A kultuszminiszteri konferencia felügyeli a német tartományok felett az oktatásügy és kultúra területét az alkotmány szellemében, bár minden tartomány önállóságot élvez az oktatásügy kérdésében. Lehetővé teszi az iskolai végbizonyítványok egybevetettségét és kölcsönös elismerhetőségét. Képviselet a tartományok közös érdekeit az oktatásügy, a kultúra és a tudomány területén az államszövetséggel és az Európai Unióval szemben. A tartományok kulturális szövetségéből adódó közös felelősséget hordozza. Minden tartomány saját oktatásügyi törvényekkel rendelkezik a különböző iskolatípusok tekintetében. Ezek a szabályozók összhangban kell álljanak az alkotmánnyal és a kultuszminiszteri konferencia határozataival.

Az átjárhatóság szabályozása Bajorországban

Az egész Németországra érvényes oktatásügyi szabályozás után a bajor tartományi törvénykezés által hozott jogszabályokat tekintetem át. A Bajor Alkotmány a tartomány minden polgárának biztosítja a képességeinek megfelelő képzettség megszerzésének lehetőségét. A közoktatási rendszer a tanulóknak többféle lehetőséget kínál arra, hogy bizonyos iskolai végzettségeket megszerezzenek. A Bajor Kultuszminisztérium a rendszer egymásra épülését hangsúlyozza, vagyis minden megszerzett végzettséggel egy következő út nyílik a tanuló előtt egy még magasabb végzettség megszerzésére, tehát nem zsákutcás a rendszer. Az első iskolatípus- választás az általános iskola után nem jelent végleges döntést a képzési rendszerben történő továbbhaladás szempontjából, hiszen a továbbiakban újabb iskolatípus váltás (Schulwechsel) lehetséges.

Az általános iskola (Grundschule) 1-4. évfolyamának az elvégzése után a magasabb szintű iskolába történő átlépést (Übergang/Übertritt) különböző elemek határozzák meg: a szülők már a 3. évfolyam után információkat kapnak a továbbtanulási lehetőségekről. Az iskola a 4. évfolyamon májusban az általános iskolában elért eredmények alapján ajánlást fogalmaz meg a tanulók számára, hogy melyik iskolatípusban lenne célszerű a továbbiakban tanulmányokat folytatni. Majd megkapják a diákok továbbtanulási bizonyítványukat (Übertrittszeugnis). Ez a bizonyítvány tartalmazza a megszerzett érdemjegyeket anyanyelvből, matematikából, környezetismeretből, valamint jellemzik a tanuló tanuláshoz és munkához való hozzáállását és szocializációs képességeit. Akkor javasolják a gimnáziumban történő továbbtanulást, ha a tanuló átlaga a 2,33-ot [nálunk: 3,9]⁵ eléri. A reáliskolában (Realschule) történő továbbtanulást javasolják, ha az átlag legalább 2,66-os [3,7]. Emellett a tanuló próbatanításon vehet részt abban az iskolában, ahol a tanulmányait a jövőben szeretné folytatni, így ízelítőt kaphat az ottani követelményekből, ami a döntést megkönnyítheti az iskolaváltással kapcsolatban. Az iskolai pályafutás eldöntésében a szülői akaratot is figyelembe veszik. A bajor iskolai rendszer átjárhatóságának köszönhetően, ha a tanuló 10 évesen hibás döntést hoz, a következő évfolyamokon lehetősége nyílik a korrekcióra.

Alsó középfokon az 5. évfolyamot átmeneti évfolyamként fogja fel az iskolaügy, amelynek célja az általános iskolából történő átállás megkönnyítése, ezt segíti az is, hogy általános iskolai tanárokat (őket Lotse-nak nevezik) is alkalmaznak, akiknek a feladata a tanulók kalauzolása az új évfolyamon. Ez azt jelenti, hogy ezen az évfolyamon megismertetik a tanulókat a választott iskolatípus követelményeivel és elvárásaival, így kiderül, ha nem megfelelő döntést hoztak a 4. osztály után. Az 5. évfolyam után lehetőségük nyílik a tanulóknak arra, hogy iskolatípust váltsanak, ha a választott iskolatípus követelményeit túl nehéznek vagy túl könnyűnek találják.

Az általános iskola után a középiskolába (Mittelschule) azok kerülnek be, akiknek a tanulmányi átlaga 2,66 [3,7] alatt van anyanyelvből, matematikából és honismeretből. Az ennél jobban teljesítő tanulóknak javasolják a reáliskolát (Realschule). Azoknak a gyerekeknek akik a megadott átlagnál rosszabb eredményt érnek el, de a szülők azt szeretnék, hogy a reáliskolába járjanak, úgynevezett próbatanításon (Probeunterricht) kell részt venniük. Ez tulajdonképpen egy többnapos vizsga, ahol a tanulók írásbeli és szóbeli jegyeket is szereznek, ha ezen elérik a kívánt szintet (3,00 [3,4] átlag), akkor nyerhetnek felvételt a reáliskolába. Ahhoz, hogy a tanuló az általános iskola után gimnáziumba (Gymnasium) léphessen, 2,33-os [3,9] átlagot kell teljesítenie anyanyelvből, matematikából és honismeretből a 4. évfolyamon. Aki nem éri el ezt a szintet, annak lehetősége van próbatanításon részt venni, ahol írásbeli és szóbeli teljesítményét is értékeli anyanyelvből és matematikából. Ha ott 3,00 [3,4] átlagot elér, akkor folytathatja a tanulmányait a gimnáziumban.

A 4. évfolyam végén meghozott döntés nem végleges, van lehetőség az iskolai pályafutás módosításra. Ha valaki a középiskola 5. évfolyamán anyanyelvből és irodalomból, valamint matematikából legalább 2,00 [4,2] átlagot ér el, átléphet a következő évfolyamon a gimnázium 5. évfolyamára. Ha az előbb említett tantárgyakból a diák 2,5 [3,8] átlagot produkált, akkor a reáliskola 5. évfolyamára mehet át. A 6. évfolyam elvégzése után a gimnáziumba csak felvételi vizsga teljesítése után lehet váltani. A reáliskola 6. 7. 8. vagy 9. évfolyamára bármikor át lehet lépni a középiskolából, abban az esetben, ha 2,00 [4,2] átlagot ér el a tanuló anyanyelvből, matematikából és angolból. Láthatjuk, ha valaki minél több időt tölt a kevésbé magas végzettséget kínáló iskolatípusban, annál inkább nehezdednek a feltételek a magasabb végzettséget nyújtó iskolatípusba történő átlépéshez. A 7–10. évfolyam között a középiskolán belül lehetséges az átjárás a különböző specializációk között, természetesen ezt is elért átlagokhoz kötik. A négy vagy három évfolyamos gazdasági iskola (Wirtschaftsschule) különböző évfolyamaira át lehet lépni a középiskolából a 6. évfolyam után abban az esetben, ha a tanuló anyanyelvből, matematikából és angolból legalább 2,66-os [3,7] átlagot ért el. A reáliskolából és a gimnáziumból érkező tanulóknak kevésbé jó átlagot kell ugyanehhez produkálniuk, hiszen a fenti tantárgyakból legalább 4-es [2,6] osztályzatot kell elérni, illetve egy 5-ös [1,8] osztályzat még elfogadott. Akik a fenti elvárásokat nem teljesítik, még részt vehetnek próbatanításon, valamint a próbatanításon az elfogadottnál gyengébb teljesítmény esetén a szülői akarat is figyelembe vehető a gazdasági iskola látogatása szempontjából. A gimnáziumi évfolyamokról bármikor váltani lehet a középiskola megfelelő évfolyamára.

Azok a tanulók, akik az általános iskola után a reáliskola 5. osztályában folytattak tanulmányokat, adott feltételekkel folytathatják további tanulmányaikat gimnáziumban. Ha anyanyelvből és matematikából legalább 2,5-es [3,8] átlagot értek, ebből az iskolatípusból átléphetnek a gimnáziumba. Ennek hátránya az, hogy ez egy év veszteséggel jár, hiszen meg kell ismételni az 5. évfolyamot. A 6. évfolyamról is át lehet lépni gimnáziumi osztályba azonos feltételekkel, ha a tanuló anyanyelvből, matematikából és angolból 2,5-es [3,8] átlagot ér el. Ha nem akar a tanuló évvesztést, akkor felvételi vizsgát kell tennie. Ugyancsak ez érvényes akkor, ha a tanuló 7. vagy felsőbb évfolyamra szeretne átlépni a gimnáziumba a középiskolából vagy a reáliskolából. A gimnázium megfelelő évfolyamának elvégzése után korlátozás nélkül át lehet lépni a reáliskola következő évfolyamára. A bajor közoktatási törvény a gazdasági iskolából lehetőséget biztosít a 7–9. évfolyamokra történő átlépésre, ha teljesíti a tanuló a próbaidőszak alatt az elvárt követelményeket. A reáliskola 10. évfolyamára felvételi vizsga és próbaidő letétele esetén lehet átmenni minden iskolatípusból, ettől abban az esetben tekintenek el, ha a tanuló megkapta a 10. évfolyamra léphet minősítést a többi iskolatípusban. A középiskolában, a reáliskolában, vagy a gazdasági iskolában megszerzett végbizonyítvány (Mittlerer Schulabschluss), vagyis a 10. évfolyam elvégzése után is lehetőség van arra, hogy a tanuló a tanulmányait a gimnáziumban folytassa. A diákok általában a 10. évfolyamra lépnek be – ez gyakorlatilag ebben az esetben is évismétlést jelent, de erre többnyire azért van szükség, mert a középiskolában és a reáliskolában csak egy idegen nyelv tanulása kötelező, így ebből a szempontból fel kell zárkózni a többiekhez. Ennek a megkönnyítését szolgálja az, hogy bizonyos gimnáziumokban úgynevezett bevezető osztályokat szerveznek, amelyeknek az a feladata, hogy elmélyítsék és pótolják azokat az ismereteket (például második idegen nyelv) a tanulók számára, amelyek a gimnáziumban a 11. évfolyamtól szükségesek az érettségire történő felkészülés szempontjából. Ennek az elvégzése után folytatják a diákok a tanulmányaikat az általuk kiválasztott gimnázium 11. osztályában. Bevezető osztály Bajorországban jelenleg 36 településen működik, ezeknek a számát a kultuszminisztérium növelni akarja azokon a helyeken, ahol eddig viszonylag ritka volt a reáliskolából gimnáziumi osztályokba történő átlépés, hogy ezzel is elősegítse az úgynevezett későn érő, hátránnyal induló tanulók számára a magasabb

végzettség megszerzésének lehetőségét. A gimnázium 11. évfolyamára közvetlenül is beléphetnek a jó képességű tanulók a 10. év végi záróvizsga megszerzése után abban az esetben, ha tanultak második idegen nyelvet a korábbi iskolai évek alatt, valamint anyanyelvből, matematikából és idegen nyelvből legalább 1,5-es [4,6] átlaggal rendelkeznek.

A gimnáziumi tanulmányok folytatásánál könnyebb út az érettségihez, ha valaki a 10. évfolyam záróvizsgája után úgynevezett szakközépiskolában (Fachoberschule, FOS) tanul tovább. Ennek az iskolatípusnak közvetlenül a 11. évfolyamára az léphet, aki rendelkezik a 10. évfolyam utáni záróvizsgával és anyanyelvből, angolból és matematikából legalább 3,5-es [3] átlaggal. Ez az iskolatípus olyan érettségit ad, amellyel egyes műszaki főiskolákon lehet továbbtanulni. Ennek az iskolatípusnak a létjogosultságát igazolja, hogy a felsőoktatásba érkezők 43 százaléka Bajorországban nem a gimnáziumból jön. A szakképzésből is létezik átjárás: a felsőfokú tanulmányokra jogosító speciális érettségi, a szakérettségi (Fachhochschulreife).

Az átjárhatóság jogi szabályozása Szászországban

Az elemi szint elvégzése után magasabb iskolafokozatba történő lépésről, tehát átmenetről (Übergang) beszélhetünk. Szászországban (Sachsen) a tartományi iskolaszervezet kétciklusú. Négy év elemi oktatás után léphetnek át a tanulók az alsó középfok szintjére (Sekundarstufe I): a 10 évfolyamos középiskolába (Mittelschule) vagy a 8 évfolyamos gimnáziumba (Gymnasium). Az alsó középfokú oktatás a 10. osztályig tart, a felső középfokú szakasz a 11. osztálytól kezdődik, és a 12. osztály után ér véget az érettségi megszerzésével. Az átlépés körülményeit az oktatási törvények részletesen szabályozzák. Az általános iskolában 3. osztály végén információt kapnak a szülők a lehetséges képzési formákról Szászországban ugyanúgy, mint minden tartományban. A 4. osztály második félévének kezdetekor a tanári konferencia írásban közli a szülőkkel, hogy a gimnáziumi vagy a középiskolai továbbtanulást javasolja. Akkor ajánlják a gimnáziumot, ha a tanuló németből és matematikából 2,5-es [3,8] jegyátlagnál jobb eredményt ért el, valamint a tanuláshoz és munkához való hozzáállása azt vetíti előre, hogy a gimnáziumi követelményeknek meg tud felelni. A többi tanulónak a középiskolai tanulmányokat ajánlják, amennyiben nincs arra szükség, hogy speciális iskolában folytassa a tanulmányait. Ha egy tanuló középiskolai ajánlást kap, és gimnáziumban szeretné folytatni a tanulmányait, akkor részt vehet a gimnáziumi felvételi vizsgán: matematikából és németből kell vizsgáznia, ha a vizsgán elért jegyeinek az átlaga 2,5 [3,8] vagy ennél jobb, akkor felvételt nyer a gimnáziumba. A tanuló akkor is felvételt nyerhet a gimnáziumba, ha a jegyei átlaga ennél rosszabb, de a tanuló munkához való hozzáállása, eddigi fejlődése alapján arra lehet következtetni, hogy a gimnáziumi követelményeket teljesíteni tudja.

Szászországban középfokú oktatást a középiskola és a gimnázium biztosít, az oktatási rendszer kétosztatúságának következtében. A középiskola (Mittelschule) általános és szakmai előkészítő képzést nyújt, 10 évfolyamos. Elsődleges feladata, hogy felkészítsen a szakképzésre. Szászországban az 5.-től a 10. évfolyamig tartó középiskolán belül (Mittelschule) különböző végzettségeket lehet szerezni (Mittelschule mit Hauptschulabschluss és Mittelschule mit Realschulabschluss), ennek az ismertetése már korábban megtörtént. Hetedik osztálytól olyan tantárgyakat választhatnak a diákok, amelyek már valamilyik záróvizsga eredményes abszolválását szolgálják. A tanulók a 9. évfolyam elvégzése után letehetik a záróvizsgát (Hauptschulabschluss). Ha rendelkeznek a záróvizsgával és kijárták a tizedik osztályt, letehetik a következő szintű záróvizsgát (Realschulabschluss).

A középiskolákról (Mittelschule) szóló törvény kimondja, hogy az 5. és 6. osztálynak orientáló funkciója van, tehát az általános iskola befejezése után hozott iskolaválasztási döntést lehet korrigálni. Az osztálykonferencia dönt arról a 6. osztály második félévében,

hogy a tanuló eddig megismert teljesítménye és készségei alapján hol folytassa további tanulmányait. Természetesen a szülők elképzeléseit is figyelembe veszik. Átléphet a gimnáziumba a tanuló javuló teljesítmény esetén, ha minden tantárgyból 2,5-nél [3,8] jobb az átlaga, és a tanuló tanuláshoz való hozzáállása azt mutatja, hogy a gimnáziumi követelményeknek meg tud felelni. Ha a tanuló év végén mutatja a fenti teljesítményt vagy ennél jobbat, akkor is a gimnáziumi tanulmányokat javasolja az iskola. A középiskolán belül a képzési formák között is lehetséges a váltás annak megfelelően, hogy romlik vagy javul a tanuló teljesítménye. Ha a tanuló teljesítménye romló, két tantárgyból elégséges vagy ennél rosszabb a következő tantárgyak közül: németből, matematikából, idegen nyelvből, fizikából vagy kémiából; akkor nem ajánlják a reáliskolai osztályokban a tanulmányok további folytatását, válthat a középiskolai évfolyamokra. A 7. vagy 8. évfolyam után is lehet képzési formát váltani, ha a tanulónak javulnak az eredményei, és a szülők ezt kéri. A 9. osztályban tanulók bekerülhetnek a 10. évfolyamra, ha a záróvizsga (Hauptschulabschluss) eredménye 2,4-es [3,9] átlagnál nem rosszabb. Azok a tanulók, akiket a reáliskolai képzésben nem lehet magasabb évfolyamra bocsátani, átmehetnek a középiskola alacsonyabb végzettségi szintet biztosító következő évfolyamára, ha ez a már előbb említett négy tantárgyból megmutakozó hiányos teljesítmény miatt alakult így. Ebben az esetben is figyelembe veszik a szülői szándékokat.

A gimnázium alaposabb általános képzést közvetít, mint a középiskola (Mittelschule), olyan tanulók számára, akik tehetségesek, és a felsőoktatásban szándékoznak továbbtanulni. Ugyanakkor ez az intézménytípus is megteremti a feltételeit annak is, hogy később a gyengébben tanuló a szakképzésben folytathassa tanulmányait. A gimnázium az 5. osztálytól a 12. osztályig tart, és az érettségi vizsgával zárul. A 10. évfolyamon lezárul az alsó középszintű oktatás szakasza (Sekundarstufe I), egyben ez a felső középszintnek (Sekundarstufe II) a bevezető szakasza. Ezekben az osztályokban alap- és emelt szintű csoportokban folyik az oktatás. A tulajdonképpeni értékelést pontrendszerre váltják át. Az érettségi minősítése három dologból tevődik össze: az érettségi vizsgából, az emelt szinten tanult tantárgyak és a beszámítható alap szinten tanult tantárgyak minősítéséből. A tartományi kultuszminisztériumnak joga van a felkínált tantárgyak választási lehetőségeibe és a minősítési rendszerbe beleszólni. Aki a 10. osztályból a 11. osztályba léphet, az a reáliskola befejezését igazoló záróvizsgával egyenértékű záróvizsgát kap. A gimnáziumból középiskolába történő lépés akkor kötelező, ha egy tanuló 5. és 10. osztály között egy adott évfolyamot kettőnél többször ismételt meg. Emellett azoknak a tanulóknak, akiknek a teljesítménye a 10. osztályig jelentősen romlik, javasolják a középiskolába történő átlépést.

Az átjárhatóság szabályozása hazánkban

A magyar közoktatás jogi szabályozásának az alapja az Alkotmány és a köznevelési törvény (2011. évi CXCV. törvény), a szakképzésről szóló törvény (2011. évi CLXXXVII. törvény) és az érettségi vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. évi Kormányrendelet. A Köznevelési törvény szabályozza az oktatásügyet, a Nemzeti Alaptanterv pedig tartalmazza az elsajátítandó műveltségterületeket. A központilag meghatározott követelmények minden iskolában történő alkalmazása megkönnyíti az átjárhatóságot, mivel így az egyes elvégzett programok bármely intézményben megfeleltethetőek egymásnak, a jelenleg kiadott kerettantervek ebbe az irányba mutatnak.

A Köznevelési törvény megfogalmazza az iskolák közötti átjárhatóságot általánosságban, de ennek részletes kifejtésével egyik jogszabályban sem találkozunk. Elvileg adott az iskolaváltás lehetősége a tanulók számára egyéni mérlegelés alapján. Ez azt jelenti, hogy az oktatási intézmény vezetője dönt a kérdésben, tehát nincs standardizált jog.

Magyarországon nincs hagyománya az iskolák közötti átjárhatóság jogi szabályozásának. Ez valószínűleg abból ered, hogy a 20. században egy bemerevült iskolastruktúra alakult ki hazánkban. Három iskolai karrier egymás mellettisége jött létre az 1940-es évek előtt, amely nélkülözte az iskolaváltás lehetőségét (Nagy, 2002). A rendszer merevsége erősödött meg a szocializmus idején is. Aztán a rendszerváltás utáni évtizedekben Magyarország a külsőleg és belsőleg tagolt iskolaszervezet irányába sodródott. A külső tagoltságot a párhuzamos intézmények egymás mellett élése jelenti (nyolcosztályos általános iskola, négy-hat-nyolcosztályos gimnázium, szakközépiskolák, szakképző iskolák). A belső tagoltságot pedig sokszor az egyes iskolák közötti átjárhatatlan különbségek okozták, okozták (Szebenyi, 1997).

Az 1993-as közoktatási törvény szövege szerint is adott volt az átjárás lehetősége egyik iskolatípusból a másikba (a paragrafus megengedő fogalmazása – „folytathatja tanulmányait” – erre utal), csak a hogyanra (milyen feltételekkel) nem kaptunk választ:

„28. § (8) A gimnázium tanulója – az átvételre és a felvételtre vonatkozó rendelkezések szerint (42.§,46. §, 66–67. §) – folytathatja tanulmányait az általános iskola, másik gimnázium, szakközépiskola, szakiskola megfelelő évfolyamán. 29. § (7) A szakközépiskola tanulója – az átvételre és a felvételtre vonatkozó rendelkezések szerint (42. §, 46. §, 66–67. §) – folytathatja tanulmányait másik szakközépiskola, gimnázium, szakiskola megfelelő évfolyamán. 66. § (1) A tanuló (magántanuló) az iskolával tanulói jogviszonyban áll. A tanulói jogviszony felvétel vagy átvétel útján keletkezik. A felvétel és az átvétel jelentkezés alapján történik. A felvételtől vagy átvételtől az iskola igazgatója dönt a 42. § (1)–(2) bekezdésében és a 46–47. §-ban meghatározottak alapján.”

A belső tagoltság megszüntetésére történtek kísérletek, 1996-ban tervezték az alapműveltségi vizsga bevezetését. A közoktatási törvény 1996-os módosítása szerint az alapműveltségi vizsga állami vizsga lett volna, amit országosan egységes vizsgakövetelmények⁶ szerint kellett volna megtartani, s a követelményei a Nemzeti Alapanttervre épültek volna a tervek szerint. Az alapműveltségi vizsga alapján kiállított bizonyítvány az általános műveltséget megalapozó ismeretek, készségek, képességek elsajátítását tanúsította volna, valamint biztosította volna az intézmények közötti átjárhatóságot, mint Nyugat-Európa legtöbb államában (Farkas, 2004.). A vizsga letételéről kiállított bizonyítvány a szakképzésbe való bekapcsolódásra, valamint munkakör betöltésére jogosított volna.⁷ Az alapműveltségi vizsgával kapcsolatos fenntartások nem a vizsga megjelenési formájával, hanem a törvényi szabályozással voltak kapcsolatosak. Az ellenzők úgy gondolták, hogy nem lehet kimeneti szabályozó ott, ahol nincs tényleges szakaszhatár az oktatásban, és várhatóan nem is lesz, mert a 10+2-es szerkezeti modell támogatottsága alacsony (Vágó, 1997). A másik érv ellene az volt, hogy az oktatási kormányzat tervezte a tankötelezettségi korhatár 18 évre emelését. A közoktatási törvény 2006 szeptemberében életbelépő módosításával az alapműveltségi vizsga kikerült a jogszabály szövegéből.⁸

Az átjárhatóság elvének kimondása mellett, a jelenleg érvényes szabályozásban sem találunk sok konkrétumot. A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről meghatározza az oktatási rendszerben a nevelő és oktató munka szakaszait, kimondja az átjárhatóság jogát. A 3. § (10) szerint:

„Az iskolarendszer átjárható, így a fogadó intézménynek az e törvényben foglalt keretek között megállapított követelményei alapján más iskolába vagy iskolatípusba akár tanév közben is át lehet lépni.”

Ezt egészíti ki az 5. § (3):

„Az egyes iskolai évfolyamok tananyaga és követelményei egymásra épülnek. A szakiskolában és szakközépiskolában a középfokú nevelés-oktatás és az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasza párhuzamosan folyhat. (4) Az iskolai nevelés – oktatás tartalmi egységét, az iskolák közötti átjárhatóságot a Nemzeti alaptanterv biztosítja, amely meghatározza az elsajátítandó műveltségterület, valamint kötelező rendelkezéseket állapít meg az oktatásszervezés körében.”

A szakképzettséggel rendelkező tanuló számára nyitott az érettségi megszerzésének lehetősége, tehát a tanulói utakban biztosított a horizontális irányból történő vertikális mozgás is: „13. § a szakmai vizsga letételét követően a tanuló két év alatt középiskolában készülhet fel az érettségi vizsgára.” A kimenet szempontjából a vizsgarendszer bír szabályozó erővel. Ennek részét képezte az eredeti elképzelések szerint az előbb említett alaplétségi vizsga: a 10. évfolyam végére tervezett vizsga, amely fontos iskolai végbizonyítványt ad a vizsgált tartományokban. A bevezetését elvetették, így 2006-ban kikerült a szabályozásból. Ezután a vizsgarendszer legmeghatározóbb eleme az új érettségi vizsga lett. Az egységes, kétszintű, standardizált vizsga a tömegesedő, egyre nagyobb heterogenitást mutató tanulónépeség középfokon elért tanulmányi eredményeinek a kimeneti szabályozását hivatott megvalósítani. A helyzetet bonyolítja, hogy a szakiskolai végzettséget középfokú végzettségnek jelöli a törvény (2011. évi CLXXVII. szakképzésről szóló törvény 36. §), ugyanúgy, mint az érettségit, bár nem egyenértékű vele.

Összegzés

A jogszabályi elemzés után a következő megállapításokra jutottam: a bajor és a szász oktatási rendszerben a jogi szabályozás támogatja az iskolai rendszer átjárhatóságát és a rögzített feltételek világosságát, egyértelművé teszik az iskolaváltásban rejlő lehetőségeket a felhasználók számára. A Német Szövetségi Köztársaság Alkotmánya, a Kultuszminiszteri Konferencia határozatai, valamint a bajor és szász oktatásügyi szabályok biztosítják mindenkinek számára a képességeinek megfelelő képzettség megszerzését. Az általános iskola elvégzése után a tanulók a törvények alapján ajánlásokat kapnak azzal kapcsolatban, hogy melyik iskolatípusban célszerű tovább tanulniuk. A szülők és diákok döntő többségének a figyelme a gimnázium felé fordul, mivel a lehető legmagasabb iskolai végzettség megszerzésére törekszenek. Az 5–6. évfolyam orientáló osztályai segítenek arról meggyőződni, hogy megfelelő iskolatípust választottak-e az iskolai átmenet során. A magyar oktatásügyi rendelkezésekben az iskolai rendszer átjárhatóságának a kérdése csak említés szintjén jelenik meg. A német iskolarendszer korán, a 4. osztály elvégzése után iskolaválasztásra kényszeríti a gyereket, de az átjárhatóság révén – amit törvényi keretek biztosítanak – megvalósul a horizontális nyitottság, szervezeti rugalmasság, ami összehangolt tananyag-szabályozással párosul. A bajor és szász oktatásügyi szabályozás támogatja az egyén döntési és választási lehetőségeit az adott iskolatípus abszolválásának kérdésében.

Hazánkban a középiskolák közötti átjárhatóság kérdésével nem foglalkozik a neveléstudományi szakirodalom, pedig mutatkozik igény az iskolai előrehaladás korrekciójára. A középiskolai rendszeren belüli átjárhatóság kérdésével Magyarországon az 1990-es évek második felében foglalkozott több publikáció, különösen a NAT bevezetése, illetőleg a 10. évfolyam utáni alaplétségi vizsga kapcsán. Az alaplétségi vizsga letételét tekintették volna egységes standardnak, ami biztosította volna az iskolák közötti

átjárhatóságot. A magyar iskolarendszer integratívnak látszik, hiszen az alsó középfok szintjén is egyben tartja a tanulókat a nyolcosztályos általános iskola, nincsenek tantervi különbségek, vagyis az átjárhatóság biztosított. Ugyanakkor nem lehet rugalmas átjárhatóságról beszélni, ha nyolc- vagy hatosztályos gimnáziumról van szó, sem az alsó, sem a felső középfok szintjén. Problémaként fogalmazódik meg az is, hogy az iskolaváltás feltételei nem ismertek a tanulók számára: a kérdésben az iskolavezető dönt [2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 50. § (1), valamint 2011. évi CLXXVII. törvény a szakképzésről 22. § (3)], de nem egyértelmű, hogy hol, milyen feltételekkel valósulhat meg az iskolaváltás. Adekvát módon nem kidolgozott az egymás mellett élő iskolatípusokba történő váltás lehetősége. Alsó középfokon nagymértékben érvényesül az átjárhatóság, hiszen ezeket az évfolyamokat a tanulók Magyarországon az általános iskola keretein belül végzik el. Nyolc- vagy hatosztályos gimnáziumoknál viszont már nem működik egyértelműen. A felső középfok szintjén az iskolák között van átjárhatóság, mivel az intézmények többségét befogadó attitűd jellemzi (Einhorn, 2013). Ugyanakkor az átjárhatóság komoly problémákat is felvet, mivel az elvi átjárhatóság ellenére az egyes intézmények gyakorlata között komoly különbségek tapasztalhatók. Azt, hogy mekkora a befogadási hajlandósága egy-egy intézménynek az határozza meg, hogy mennyire van ráutalva tanulói létszámának a növelésére. A finanszírozási rendszerből fakadóan egyik iskola sem mond le szívesen a tanulóiról, még akkor sem, ha az eddig elvégzett programok nem illeszkednek egymáshoz.

A kutatás magyarországi továbbgondolásának szempontjából a kényszerátjárhatóság fogalmának bevezetését tartom szükségesnek. Magyarországon az iskolák közötti átjárhatóság kérdése peremre szorult téma. Hiányzik a jogi szabályozás. Az iskolaváltókat oktatási statisztika nem rögzíti. Az egyik iskolatípusból a másikba váltó tanuló felvételének, átvételének a kérdése jogilag szabályozatlan, intézményi hatáskörbe tartozik. Ennek következtében a magyar oktatási rendszerben nagy anomáliák tapasztalhatók. Oktatáskutatók szerint a magyar középiskolai rendszerben beszélhetünk átjárhatóságról, de ez a finanszírozás kényszeréből fakad. Nem biztos, hogy az egyik iskolában megszerzett műveltség tartalom kompatibilis a másik iskolában támasztott követelményekkel, de az iskolák a normatív finanszírozás rendszeréből fakadóan nem akarnak lemondani az iskolát váltani szándékozó tanulókról (Imre és Györgyi, 2006). A fentiek alapján a magyarországi helyzetet a kényszerátjárhatóság fogalmával tudom jellemezni.

Magyarországon az iskolák közötti átjárhatóság kérdése peremre szorult téma. Hiányzik a jogi szabályozás. Az iskolaváltókat oktatási statisztika nem rögzíti. Az egyik iskolatípusból a másikba váltó tanuló felvételének, átvételének a kérdése jogilag szabályozatlan, intézményi hatáskörbe tartozik. Ennek következtében a magyar oktatási rendszerben nagy anomáliák tapasztalhatók. Oktatáskutatók szerint a magyar középiskolai rendszerben beszélhetünk átjárhatóságról, de ez a finanszírozás kényszeréből fakad. Nem biztos, hogy az egyik iskolában megszerzett műveltség tartalom kompatibilis a másik iskolában támasztott követelményekkel, de az iskolák a normatív finanszírozás rendszeréből fakadóan nem akarnak lemondani az iskolát váltani szándékozó tanulókról (Imre és Györgyi, 2006). A fentiek alapján a magyarországi helyzetet a kényszerátjárhatóság fogalmával tudom jellemezni.

lemondani az iskolát váltani szándékozó tanulókról (*Imre és Györgyi, 2006*). A fentiek alapján a magyarországi helyzetet a kényszerátjárhatóság fogalmával tudom jellemezni. A valamilyen okból váltani szándékozó tanuló befogadása kényszer az intézmény számára: a csökkenő gyereklétszám, a finanszírozási rendszer miatt elemi érdek az intézménybe kopogtató tanuló átvétele még akkor is, ha teljesítménye nem biztató vagy az eddig tanult programok az új intézmény pedagógiai programjába nem teljesen illeszkednek. A szabályozatlanság következménye, hogy vannak intézmények, amelyek szemet hunynak bizonyos programok hiánya fölött, és a tanuló a megfelelő évfolyamon folytathatja tanulmányait. Más intézmények megkövetelik a hozott „hiányosságok” pótlását osztályozóvizsga vagy évfolyamismétlés formájában.

Hasznos lenne, ha a hazai oktatási törvénykezés is adekvát módon szabályozná az iskolaváltás kérdését, ami kiszámítható joggyakorlatot eredményezne. Ehhez kapcsolódóan a megszerzett tanulási tartalmak egyértelmű validációjára is szükség lenne, mert ez lehetővé tenné, hogy a tanulók módosítsanak iskolai pályafutásukon. A téma magyarországi pontosításához és részletes kifejtéséhez elengedhetetlenek a jelenleg még hiányzó reprezentatív felmérések és oktatásstatisztikai adatok, amelyek biztosíthatják a jogi kidolgozáshoz és változtatások meghozatalához szükséges információkat.

Irodalomjegyzék

1985. évi I. törvény az oktatásról. 2013. 08. 15-i megtekintés, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8548>
1990. évi XXIII. az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény törvénymódosításáról. 2013. 08. 15-i megtekintés, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8679>
1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról. 2013. 08. 20-i megtekintés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300079.TV
2006. évi LXXI. törvény. 2013. 09. 16-i megtekintés, <http://www.complex.hu/kzldat/t0600071.htm/t0600071.htm>
- 100/1997. (VI. 13.) Kormányrendelet az érettségi vizsga szabályzatának kiadásáról. 2013. 08. 15-i megtekintés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700100.kor
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. 2013. 08. 15-i megtekintés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV
2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről. 2013. 08. 15-i megtekintés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1100187.TV
- Cortina, K., Baumert, J., Leschinsky, A., Mayer, K. U. és Trommer, L. (2003, szerk.): *Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland*. Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbeck bei Hamburg.
- Einhorn Ágnes (2013): *A tanulási eredmények elismerése a közoktatásban. Kutatási összefoglaló*. 2013. 08. 16-i megtekintés, http://www.oktatas.hu/koznevelo/projektek/tamop318_minosegfej/projekthirek/tanulasi_eredmenyek_elismerese_kozoktatásban?itemNo=10
- Fehérvári Anikó, Imre Anna és Tomasz Gábor (2011): Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás. In: Balázs Éva, Kocsis Mihály és Vágó Irén (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- Halász Gábor (2001): *Az oktatási rendszer*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Imre Anna és Györgyi Zoltán (2006): Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás. In: Halász Gábor és Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2006*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 2013. 08. 15-i megtekintés, <http://mek.oszk.hu/08400/08429/08429.pdf>
- Kárpáti Andrea (2002): Az összehasonlító pedagógia mint tudományos módszer. In: Bábosik István és Kárpáti Andrea (szerk.): *Összehasonlító pedagógia. A nevelés és az oktatás nemzetközi perspektívái*. BIP.
- Kelemen Elemér és Setényi János (1994): *Az oktatási törvénykezés változásai. Hazai és nemzetközi áttekintés*. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Lennerné Patkó Ildikó (2010): Középszkolai rendszer- átjárhatóság és esélyegyenlőség. *Új Pedagógiai Szemle*, 6–7. sz.
- Liegmann, A. B. (2008): *Schulformwechsel. Perspektiven auf schulische Selektionsprozesse*. Klinkhardt, Kempten.
- Nagy Péter Tibor (2002): *Hajszálcsövek és nyomáscsoportok. Oktatáspolitikai a 19–20. századi Magyarországon*. Oktatáskutató Intézet – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Nagy József (2008): Az alsó tagozatos oktatás megújítása. In: Fazekas Károly, Köllő János és Varga Júlia

(szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért 2008*. Ecostat, Budapest.

Római Szerződés. 2014.12. 18-i megtekintés http://www.magyarakollegium.hu/pdf/torveny_eu4.pdf

Schulgesetz für den Freistaat Sachsen (SchulG). Rechtsbereinigt mit Stand vom 1. Januar 2009. 2009. 05. 17-i megtekintés, www.revosax.sachsen.de/GetXHTML.do?sind=2556511732528

Schulordnung für die Grundschulen und Hauptschulen in Bayern (Volksschulordnung – VSO) Vom 11. September 2008. 2012. 10. 10-i megtekintés, www.gesetze-bayern.de/jportal/portal/page/bsbayprod.psm1?showdoccase=1&doc.id=jlr-VoSchulOBY2008pG10&doc.part=X&doc.origin=bs

Schulordnung für die Gymnasien in Bayern (Gymnasialschulordnung – GSO) Vom 23. Januar 2007. 2013.06. 14-i megtekintés, <http://www.gesetze-bayern.de/jportal/portal/page/bsbayprod.psm1;jsessionid=D29FD30254FE26AE97974B8054094959.jp34?showdoccase=1&doc.id=jlr->

GymSchulOBY2007rahmen&doc.part=X&doc.origin=bs

Schulordnung für die Realschulen in Bayern (Realschulordnung – RSO) Vom 6. Juli 2009. 2013. 06. 14-i megtekintés <http://kursnet-finden.arbeitsagentur.de/kurs/regelungen/345.pdf>

Schulordnung Mittelschulen Abschlussprüfungen-SOMIAP. 2009. 07. 13-i megtekintés, www.recht.sachsen.de

Szebenyi Péter (1997): Tagoltság és egységesítés. Tananyagszabályozás és iskolaszervezet. *Magyar Pedagógia*, 3–4. sz.

Übergang von der Grundschule in Schulen des Sekundarbereichs I. 2009. 05. 20-i megtekintés, http://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschlusse/2006/2006_03-00-Uebergang-Grundsch-Sekl-01.pdf

Vágó Irén (é. n.): *Az alapműveltségi vizsga*. 2013. 07. 31-i megtekintés, <http://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/alapmuveltségi-vizsga-090617>

Jegyzetek

¹ „A Tanács [...] minősített többséggel irányelveket bocsát ki az oklevelek, a bizonyítványok és a képesítés megszerzéséről szóló egyéb tanúsítványok kölcsönös elismerése céljából.” (EGK-szerződés, 57. cikkely)

² Szászországban: Gymnasium vagy Mittelschule mit Realschulbildungsgang vagy Mittelschule mit Hauptschulbildungsgang, Bajorországban Gymnasium, Realschule és Mittelschule (régebbi nevén: Hauptschule) a nyugati tartományokban, például Észak-Rajna-Vesztfáliában: Gymnasium vagy Realschule vagy Hauptschule vagy Gesamtschule azok az iskolatípusok, amelyekbe jelentkezhetnek a tanulók az elemi oktatás után, illetve amelyek között felsőbb évfolyamokon megtörténhet az iskolaváltás.

³ Die Grundrechte aus dem Grundgesetz für Bundesrepublik Deutschland Abschnitt I. 5.(3), 6. (2), 7., 12.

⁴ Beschlüsse der Kultusministerkonferenz

⁵ Bajorországban az osztályozás 1–6 közötti érdemjegyekkel történik. Lásd a 25. lábjegyzet. A legjobb érdemjegy az 1, a legrosszabb a 6. A 2,33-os átlag a magyar értékelési rendszerben 3,9-es átlagnak felel meg. A továbbiakban a kapcsos zárójelben lévő szám az itthon használatos skálán mutatja az átlagot.

⁶ A Szegedi Alapműveltségi Vizsgaközpont Nagy József vezetésével állította össze az egyes tantárgyak követelményeit összefoglaló anyagokat, amelyeket a Mozaik Kiadó 1999-ben és 2000-ben tízkötetes tankönyvsorozat formájában adott ki.

⁷ 1996. évi LXII. törvény 9. § (1), (3), (7)

⁸ 2006. évi LXXI. törvény a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosításáról 22§ (3)Harum